

Ч. ПІРС ТА СУЧАСНА МЕТОДОЛОГІЯ ГУМАНІТАРНОГО ПІЗНАННЯ

Вінницький національний технічний університет

Анотація В статті розглядається антиредукціоністські та антифундаменталістські тенденції методології гуманітарного пізнання та ідеї Ч. Пірса, які посприяли формуванню нового епістемологічного науки.

Ключові слова: методологія , наука, Ч. Пірс, пізнання

Abstract The article considers the anti-reductionist and anti-fundamentalist tendencies of the methodology of humanitarian cognition and the ideas of Charles Pierce, which contributed to the formation of a new epistemological image of science.

Keywords: methodology, science, C. Pierce, cognition

1. Методологія науки чимало зусиль доклала, аби вирішити, у яких випадках достатньо описів та класифікацій для набуття наукового статусу, а коли цього недостатньо і необхідні суворі теорії, точні методи, надійні передбачення. На жаль, методологія гуманітарного знання була переважно у традиціях методології природознавства. Методологічні дослідження гуманітаристики представлені не так широко.

Тим часом очевидно, що гуманітарні дисципліни переповнені спеціальними термінами, такими як «дескрипція», «нарратив», «класифікація», різними моделями розуміння об'єкта тощо. Чи задовольнятиметься гуманітаристика таким становищем і надалі, або ж візьмуть гору вимоги наукової суворості? Потреба у суворому гуманітарному знанні актуалізується надіями на його участі у подоланні кризових явищ і глобальних загроз та у зв'язку із відчутним зростанням впливу гуманітарних дисциплін, розширенням сфери їх застосування та спробами їх технологізації.

2. Як відомо, на ранніх етапах набуття гуманітарним пізнанням наукового статусу було цілком логічним запозичувати методи та засоби з природничих наук як найбільш розвинених у логіко-концептуальному плані. Ще за часів О. Конта та Г. Спенсера фізикалістська та біологізаторська

методологія стає своєрідним синонімом науковості у гуманітарному пізнанні. Дещо пізніше виникла гуманітарна альтернатива в особі М. Вебера та його послідовників. Проте вона мало вплинула на зміну ситуації у цій сфері пізнання.

3. У сучасній методології гуманітарного пізнання домінують антиредукціоністські та антифундаменталістські тенденції. Проте ця ситуація виникла не відразу і не на порожньому місці. Мова йде про тривалий і досить суперечливий процес подолання редукціонізму у філософії та методології науки, який домінував аж до кінця XIX ст.

4. При обговоренні підстав антиредукціоністських та антифундаменталістських тенденцій незаслужено мало уваги приділяють творчості видатного американського логіка та філософа Чарлза Сандерса Пірса (1839-1914), який зробив значний внесок у критику механіцизму та редукціонізму; Карл Поппер неодноразово називав Пірса одним із найвеличніших філософів усіх часів. Його внесок у епістемологію і методологію пізнання має, на наш погляд, загальнонаукову значимість.

5. Сучасна епістемологія та філософія науки стверджує різноманіття шляхів та способів наукового пізнання дійсності. Невдачі неопозитивістської моделі емпіричного обґрунтування науки, а також розвиток засобів гуманітарно-наукового пізнання переконує нас у необхідності перегляду традиційного епістемологічного образу науки, який багато в чому базується на фундаменталістській моделі взагалі кажучи картезіанського типу. Фундаменталізмом ми тут називатимемо таку епістемологічну концепцію, згідно з якою серед різноманіття шляхів пізнання виділяється один і визначається як пріоритетний, або, наприклад, серед концепцій істини виділяється кореспондентська як найважливіша і правильна концепція. Як нам видається, сучасній методології гуманітарного знання корисно врахувати уроки критики Пірсом механіцизму (і лапласівського детермінізму загалом), а також досвід критики редукціонізму та взагалі взяти до уваги його антифундаменталістську позицію в епістемології. Остання головним чином

заснована на його всеосяжній критиці картезіанства, критиці спроб абсолютного обґрунтування знання. На час творчості Пірса (тобто остання третина XIX ст.) ідея деабсолютизації в науці ставала все більш популярною на тлі успіхів неевклідових геометрій, різноманітної критики ньютонівської механіки тощо.

З антифундаменталізмом Пірса пов'язана його наполеглива переконаність у принциповій похибці наукового знання. Хоча науковий метод зрештою зведеться до чогось на зразок межі (наприклад, у сенсі математичного аналізу результату). Тим не менш, у будь-якій тимчасовій точці процесу наукового дослідження, вважав Пірс, ми знаходимося тільки на його попередній стадії і не можемо визначити, наскільки далеко ми можемо бути від тієї межі, якої ми так чи інакше прагнемо. Це твердження про фалібілізм реального дослідження стосується кількох інших важливих тем філософії Пірса. Фалібілізм, вважав Пірс, пов'язаний з тим фактом, що наука ніби «стріляє» не по фіксованій цілі, а по цілі, яка постійно рухається.

Пірс доводив, що наші знання про об'єкт є принципово незавершеними. Передбачивши у ряді пунктів суттєві невдачі неопозитивістської програми емпіричного обґрунтування науки, Пірс тоді наводив серйозні аргументи до епістемологічного розрізнення різних типів знання.

6. Враховуючи сучасні тенденції, нам слід було б позитивно поставитися до досвіду зусиль Ч. Пірса епістемологічного та методологічного характеру, спрямованих на критику механіцизму. У той же час, не слід забувати і про, так би мовити, прогрес «духу лабораторії» (Ч. Пірс), і, насамперед, прогрес класичної механіки, яку донедавна вважали абсолютно закінченою теорією у фізиці. Мова йде про становлення та розвиток нелінійної динаміки, згідно з якою традиційно розуміється механічний рух, за певних умов здатний породжувати рухи іншого типу, що призводять до якісно нових структур. Крім того, цей прогрес, маючи загальнонаукову значущість, веде до того, що вважати різкою межу між жорстко-детерміністичними способами опису реальності з одного боку, і імовірісно-статистичними способами опису – з

іншого, тепер уже некоректно. До речі, про це (щоправда, іншою мовою) багато розмірковував свого часу і Ч. Пірс.